

MOLNÁR ZSUZSA

Megismerkedni a halállal

KISS OTTÓ: A KÉK OROSLÁN BEZÁR

Kiss Ottó régi-új novelláskötetének kompozíciója más-képp tudatos, mint a húsz évvel ezelőtt a Palatinusnál kiadott *Angyal és Tsa*. Előttem fekszik mindkét kötet, *A Kék Oroszlán bezár* huszonhat (lehet 28 is az egyetlen önálló ciklus három történetét nézve) szövegéből pontosan egy tucat már szerepelt az *Angyal*-ban, ott gondosan négyszer ötös egységekbe rendezve, itt az újraközölt írások más sorrendben, más-más novellák szomszédságában találtak helyet. Az *Angyal* két teljes ciklusa szétszóródott ebben a kötetben, a korábbi rend felbomlott, a szerkesztési elv megváltozott, de a régi novellák kiemelt szerepét mutatja, hogy a kötet címét ezek egyike adja, és az első nyitó, hagyományosan a legfontosabb novella a *Szávó udvara* lett, amely korábbi helyén az akkor még *Angyal és Tsa* címvariánssal szereplő novella mellett szerepel közvetlenül. A *Javrik könyvé*-ben már láttunk hasonló megoldást, a 2004-es regény az ÉS-ben megjelent tárcákat fogta össze könyvvé, hiába voltak önállóak, különállóak a történetek, sikeresen szervesültek egységgé.

Athenaeum Kiadó
Budapest, 2022
280 oldal, 4290 Ft

tiszatáj

Legyen elég ennyi a struktúráról, az egységesítő erő, a vihsarkari közeg, a Vidék kilátástalansága, bármilyen sorrendben olvassuk is a korábban keletkezett és friss szövegeket, jelen van kikerülhetetlenül. Hiszen már a „prózaciklus töredék”-ként jelzett *Az elmerült kert* „szabadversei” is szemléltetik és azóta is minden Kiss Ottó-regény teret ad az elmúlás, az azt megelőző küszködés és a halálig vezető utak bemutatásának. Ez a motívum – és a hozzá kapcsolódó képek: angyal, isten(i), álom, csodavárás nélküli mágia – lesz az a legfontosabb szövegszervező elem, amely képessé válhat az egyenetlenségek feloldására.

Kiss Ottó elbeszélői, szereplői által lakott vidék látványlag nem tartogat meglepetéseket: merev határai bezárnak, röghöz kötik az ott élőt már születésétől fogva, nincs helye az útkeresésnek, elvágódásnak, vagy ha mégis, sokkal nagyobb a visszahúzó erő, és a lázadás értelmetlensége visszatérő tapasztalat. „Csak totyog az ember a sok ganéban meg pocsolójában, míg el nem

viszi a kaszás.” (85) A közösség passzív, egyhangú mindennapjait olykor-olykor – van, hogy száz évet is várni kell rá, ahogy a *Goldberg-levelek* is jegyzik – megtörik valószínűtlen, varázslatos események. Ezek feldolgozása, egyáltalán észlelése, felfogása az alapja a novellák többségének, a csattanóra épülő írások közül több is tematizálja, amint a főhős nem detektálja és így nem értelmezheti megfelelően a csoda vagy csodás elem felbukását. A *Szávó udvará*-ban az egyes szám első személyű narrátor ugyan nem lehet annak a tudásnak a birtokában, hogy az előtte megjelenő öregasszony húsz éve halott, hiszen csak látogatóba jött, már régen kiszakadt eredeti környezetéből, mégis az őt illető vád, a szemrehányás jogossá válik, amikor az imaginárius közegben otthonosan mozgó, abból sosem kilépő gyerekkori barát erre a tökéletesen világeszlelésre csak ennyit tud tehetetlenségében ordítani: „Volt szárnya, vagy nem volt szárnya, döntséd most már el!” (15) Az *Egy kis napsütés*-ben egy csuklón felbukkanó mély ránc az eszköze a transzformációnak és a múlt és jövő közötti átjárásnak: „A ránc vonalát gondolatban meghosszabbította. Egyik fele az időben vitte vissza őt, egészen a negyvenes évekig, amikor Heller mérnök úr felesége meghalt. A ránc másik felének folytatását térben húzta meg Gizella nővér, az meg a házba vette be, egészen addig a szobáig, ahol most lakott.” (152) A ránc eltűnésének, a rohamos öregedés megállításának az ára, ha Gizella átlényegül gondozottja fiatalon elhunyt feleségévé, átveszi annak helyét.

Más történetekben az új, alternatív valóság megteremtése, az alkotás mint isteni tevékenység hoz magával mágikus miliőt. Lehet ez teljesen köznapi, banális cselekvéssor, például labdajáték a már emlegetett *Szávó udvara* című novellában, ahol az egyetlen cél, hogy minden megtörténjen, aminek az idő előtt eltávozott kisgyerekek meg kellett történnie. Egy gyermek nélküli férfi így lesz apa, az apaság nem természetesen idejében és közegében, észrevétlenül, természetesen teljesedik ki, hanem körülhatárolható térben – Szávó úgynevezett udvarában, amely aztán kicsit didaktikus módon a felnőtté válás, az élet metaforája lesz. A *Kék Oroszlán bezár* szövegben a postás, aki „szabadidejében történeteket eszel ki, hogy így csináljon a gondolatokból valóságot” (221, 224), olyan hitelesen meséli el nem mindennapi problémáját – eltűnt a házszám és vele együtt az épület, ahová levelet kellett volna kézbesítenie – hogy kocsmái hallgatósága meg sem rezdül, amikor a sztori alanya, a címzett megjelenik, és a végítélet angyalaként még egy utolsó haláltáncra veszi rá a vendégeket, mielőtt együtt a mennyei szférába távoznának. A novella legizgalmasabb mozzanata, igazi narrációs bravúr, amikor észrevétlenül benne találják a szereplők és az olvasó is önmagukat a „történetben”. Miközben a postás beszámol a hihetetlen eseményekről, a narrátor elejt egy mellékesnek tűnő megjegyzést: „Az elbeszélést az ácsember jövelele sem tudta megzavarni, igaz, kis fennakadás volt, mert az ácsember, amikor belépett a Kék Oroszlánba, figyelmen kívül hagyta, hogy éppen egy történet közepébe csöppent.” (223) Az újabb novellák közül való az *Evelin látogatása*, amely egy teljesen más – sokkal városiasabb – környezetben újraírja a *Kék Oroszlán* ötletét: a valóság – fikció – valóságot kreáló fantázia rétegződés már-már túlrirtsághoz is vezet, de tétel itt is kimondatik: „Alapvetően mindkettő [írás és festés] teremtés, a teremtés pedig a létezés legintenzívebb formája.” (162) Az énelbeszélő egy újságcikkből értesül a Lamfert-tézisről, amelyet párhuzamosan egy novellában ismert meg régen látott barátnője, nem sokkal későbbi találkozásuk eredménye természetesen itt is egyfajta – nem feltétlenül várt vagy

kívánt – metamorfózis. A további közvetítő közegek az álmok, levelezésben megszülető dialógusok, a tükröződés, a kör, amely az egymásba folyt kezdet és vég jelképe, kissé átláthatatlanná teszik az idő- és történetstíkok sokaságát, így nem ül annyira a poén: hogyan vezeti félre saját magát az elbeszélő és válik belőle áldozat, miközben végig minden kulcs a kezében volt az értelmezéshez.

Több más, régi és új novella tematikus, motivikus párokba rendeződésére figyelhet fel az olvasó, ilyen a *Zizi néni – Így él mama*: a megszólaló idős nők monológjának címettjei gyerekek és már halottak, a beszéd mégis élő, lüktető, a valóságot már-már traumatizált fokon kizáró; *Patkányirtás – Rendcsinálók*: dokumentarista beszámoló az önjelölt gárdák brutalitásáról, *Gyereknep – Csúszda a jövőbe*: a hinta („Azt gondolta, amikor előrelendül, a jövőbe les, amikor hátra, a múltba siklik.” 107) és a csúszda („Amikor fent volt, mindig az a furcsa érzése támadt, hogy ha megpróbálná, azonnal megöregedne.” 31.) szimbóluma.

Eltávolodva a közelmúlttól és a jelentől a (disztópikus) jövőig a zárónovellák egy kegyetlen, apokaliptikus világot teremtenek. Itt már nincs szó nosztalgikus gyerekkorról, mitikus álomvilágról, baljós, keményen militáns, életveszélyes, kiszámíthatatlan élet ez, ahonnan mindegy, hogy hová, de szökni kell. Az *Íme, a hal*-ban két hadikollégista egy rejtélyes hatalomátvétel után jut át a határon, *A kísérlet*-ben léggörön kívülről érkező, felgyorsult öregedést okozó monolitok elől próbálnak elbújni a település lakói, az *Önkéntesek* szereplői már szó szerint földönfutók, akiket a gyerekeik élete árán tudnak csak a társadalom szolgálatába állítani, végül a *Silja Vevit unokája* zárásként ad ismét mesei fordulatot és reményt – a diktatúrából menekült, majd útközben szétváló fiatalok mintha az Üveghegyen túl élő öreganyó otthonában – aki az egyiküket a másik helyett szereti – találkoznak ismét, és nyerik visszaigazi identitásukat.

Kissé kilóg a többszörösen is újrateremtett rendszerből a tartalomjegyzékben külön egységként jelzett *Felmenők* háromdarabos ciklus – Lányomnak ajánlással. Hagymányos szerkesztésű magánmitológia, a családtörténetek, intimek, bensőségesek, néhol azonban zavarbaejtően didaktikusak: „Amikor pedig felnőtt, és rossz napja lesz, vagy nagyon mély időszakon megy át, felidézi azt a gyerekkori jót, előhalássza azt a gyerekkori örömet, hogy emlékeztesse magát: az is ő volt valamikor.” (199)

Akárhogyis, a gyermekkor kitüntetett időszak a kötetben felbukkanó legtöbb figura életében – a valós és a metafizikai atmoszféra egymásba oldódását bemutató történeteket szinte kivétel nélkül mindig az évtizedek távlatába visszarévedő felnőtt elbeszélő idézi fel. A hiányra, kihagyásra építő elbeszélői szövegek demonstrálják az elbeszélhetetlen, feldolgozhatatlan traumákat – a *Goldberg-levelek*-ben például a látomásokkal megáldott/sújtott, a felnőttkort már nem megérvő kiskamasz lány testi valójukban is megidézi a birtokukon nemzedékekkel korábban élt személyeket. A konkrét találkozások, beszélgetések teljesen valóságosnak tűnnek, csak a történeteket meghallgató és átélő narrátor gyermeki énjének riasztó testi tünetei sejtetik, hogy egy párhuzamos valóságba léptek át a játszótársak. „Furcsa érzések jártak bennem, a gyomromnál időztek kicsit, aztán továbbmentek a tüdőm és a gerincem felé. Utána megint vissza a gyomromba. Az sem kizárt, gondoltam, hogy a világ a vége felé jár. ... Magamon is végignézttem, én is megvoltam, az is rendben volt. De semmi nem volt rendben.” (126–127) A csodálatos, felkavaró események a felnőtt létállapotból tűnnek meg-

magyarázhatatlannak, a gyerekek számára éppen a képzelet segít az egyik legmegrendítőbb élmény, a játszótárs halálának feldolgozásban. A *Goldberg-levelek* Sporela Eszterének brutális halála mellett az *Angyal és társa* és az *Út haza* című novellákban is a meghal az elbeszélő gyerekkori barátjáné, az előbbiben az angyal szívének föld alatti dobogása, a másik történetben a semmiből előtörő intenzív rózsaillat jelenti azt, hogy ideje elbúcsúzni a gyerekkortól.

A múlt azonban elhagyhatatlan, ezért illúzió – ha másképp nem, népmesei keretbe illesztett, mint a *Silja Vevit* – az elszakadás, a kiszakadás a formából, amibe teremtettünk. Az alkotás a lehetőség – hiszen Lauri bácsitól tudjuk „sárból egész világot lehet teremteni” (9), de az már az olvasón, a résztvevőn áll, hogy mit válaszol a kérdésre: „van egyáltalán angyala a fantáziának”? (207).